

1 JUNI 1938.

AFLEVERING 2.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE :

Dr J. HEIMANS, AMSTERDAM.

Dr JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE :

Dr J. HEIMANS, MICHEL ANGELO-
STRAAT 41, AMSTERDAM-ZUID.

UITGAVE VAN :

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE :

2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

POSTCHEQUE EN GIRO 15205.

GEM. GIROKANTOOR AMSTERDAM V. 6482.

BANKIERS: INCASSOBANK

(Bijk. Linnaeusstraat).

PRIJS PER JAAR 1 6.50 BIJ VOORUITBETALING.

OVER DEN DRAAIHALS.

In de October-aflevering 1936 van dit tijdschrift vertelt W. van Harencarspel over het broeden van een draaihalzenpaar in zijn tuin te Bilthoven en hij besluit zijn artikel met de woorden: „Mogen ze voorjaar 1937 opnieuw de terugkeer van de lente verkondigen”. Daarom zal het hem wel verheugen, dat zeker één van „zijn” jongen den tocht naar het Zuiden en terug overleefd heeft en in Zeist tot broeden kwam.

Maar laat ik bij het begin beginnen.

Den eersten keer, dat ik den vogel bij ons in den tuin in de dennenboomen zag, kon ik hem niet thuisbrengen. Hij was iets grooter dan een musch, had echter dezelfde kleuren. Een vogelboekje zegt: „boomschorsachtig” en typeert kleur en teekening daarmee volkomen. Toen ik mijn kijker gehaald had, was de vogel gevlogen.

De tweede maal, dat ik hem te zien kreeg, had ik dit aan onze burens te danken. Ze hadden me namelijk gewaarschuwd, dat er bij hen in den tuin een boomspecht broedde. Toen ik ging kijken zag ik een vogel, die op de spechtenmanier tegen een

Fig. 1.

kooi gezet. Zeven jongen waren het nestkastje uitgeduikeld, zonder dat ze zich nog behoorlijk konden redden. Van de jongen, die niet gevangen werden, heeft niemand meer iets gezien of gehoord.

De oude vogels kwamen de jongen in de kooi regelmatig voeren. Onze pogingen om ze bij te voeren mislukten totaal. 't Was anders wel noodig, want alleen zij, die het hardst schreeuwden, kregen hun snavel volgestopt. De lading voer, die zoo'n ouder-vogel aanbracht, was hoogstens voldoende voor twee hongerige kelen. Als er eenige minuten na een voeding verlopen waren, sjirpten zij, die pas volgestopt waren, weer even lustig mee.

De ouden stopten het voedsel altijd in de keel van dat jong, dat de heftigste bewegingen maakte, 't hardste riep, en 't dichtst bij was. De sterk-

nestkastje geplakt zat en zijn jongen voerde. Dit gaf me tijd genoeg om hem rustig te determineren: de zoogenaamde boomspecht bleek een draaihals te zijn.

Bij het beklimmen van den nestboom maakten de jongen allerlei rare ondefinieerbare geluiden. Omdat lachen tijdens het klimmen fataal kan zijn, probeerde ik me goed te houden; bij inspectie van het nestkastje was de lust tot lachen echter zeer spoedig verdwenen en kostte het vrij veel moeite om erin te blijven kijken, zoo'n stank steeg er uit op! Ze zaten met z'n achten of tien in 't kastje, wat veel te klein was voor zoo'n groot nest. Den volgenden dag vlogen ze, tot mijn groote verbazing en voordat ik geheel klaar was met mijn voorbereidingen om ze te kijken, uit. Of ze nu door gebrek aan ruimte eerder uitvlogen dan wel wenschelijk was, of dat het door den regen kwam, weet ik niet, maar alleen de eersten konden zich goed redden, de anderen vielen als baksteen naar beneden. Om te voorkomen, dat ze direct door de katten, waarvan het hier in Zeist wemelt, buit gemaakt zouden worden, werden ze opgeraapt en in een

Fig. 2.

sten voldeden aan deze eischen, ze drongen de zwakkere broeders steeds opzij.

Toen den volgenden dag twee jongen zielig in een hoekje in elkaar gedoken zaten, werden die dan ook heelemaal niet meer gevoerd. Nog vóór den avond overleden ze. Pogingen om ze te voeren met stukken meelworm, melk, brood in melk geweekt en met merelvoer waren geheel mislukt (alles was er vlotter uitgekomen dan het erin gewurmd was).

Dien avond zag ik de jongen allemaal op een kluitje zitten, hetgeen aanleiding voor me was om eens een nestkastje in de kooi te zetten (de kooi bleef ook 's nachts buiten staan). Hiervan werd direct gebruik gemaakt; ze hipten erin en eruit alsof ze nooit anders gewend waren. De optimistische verwachting, dat de vijf anderen gezond zouden blijven, kwam bedrogen uit. Een week later stierven plotseling opnieuw drie jongen; alleen de twee grootsten en sterksten waren nu nog over.

Tot nu toe waren de jongen heelemaal niet schuw; van de omstanders werd zeer weinig notitie genomen. Wel waren ze zeer opmerkzaam, ieder bewegend beestje of voorwerp werd bekeken en onderzocht met de lange spitse tong. Ondertusschen letten ze voortdurend op, of er al iets van de ouder-vogels te zien was, die altijd veel eerder door hen opgemerkt werden dan door ons. En dan werd daar alle aandacht op geconcentreerd en brak het hongergeroep los.

Bijvoeren lukte nog steeds niet al te best; het eenige waar ze wel iets voor voelden waren mieren, die hun in een glazen buis voorgehouden werden. Een speurtocht naar mierenpoppen had niets opgeleverd; daarom werden de mieren zelf maar meegenomen. Veel plezier hebben we hiervan gehad, want het was buitengewoon vermakelijk de jonge draaihalzen met die mieren te zien omspringen. Met hun zeer lange tong overbrugden ze een afstand van wel 4 cm en likten de mieren zoo naar binnen. Dat ging zoo bliksemsnel, dat men terdege moest opletten om te zien hoe het precies gebeurde. De lange tong schoot naar buiten, pijlsnel en regelrecht op het object toe, en werd met een ruk weer binnen gehaald. Kleefde de mier er niet goed op vast, dan beschreef het dier een boog door de lucht en kwam bijv. achter den vogel terecht. De meesten verdwenen echter wel in den snavel.

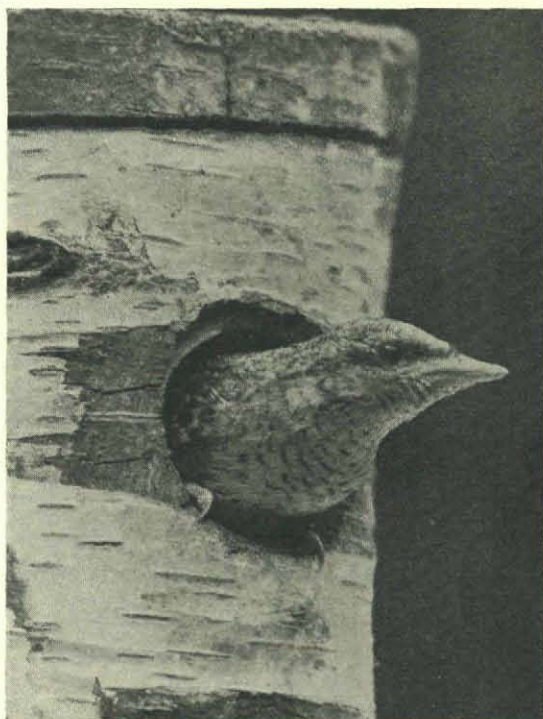

Fig. 3.

Met die tong onderzochten ze alles op een veiligen afstand: de tralies van de kooi het waterbakje, een plankje met wat opfokvoer (voor kuikens). Toen ze dit laatste onderzochten, leek het wel alsof er een elektrische boor in gehouden werd: 't poeder stooft naar alle kanten weg.

Toch ging ook het voeren met mieren niet bijster vlot. Toen het nieuwtje eraf was, verflauwde de belangstelling sterk. Ze gingen weer met kleinere tusschenpoozen om voedsel roepen en als één der ouders aankwam, was daar direct aller aandacht op geconcentreerd. De mieren konden veilig ontsnappen uit de glazen buis en elders een goed heenkomen zoeken.

Fig. 4.

Gedurende de laatste dagen van hun gevangenschap werden ze schuw en vlogen bij onze nadering tegen de tralies op. Daar verwacht kon worden, dat ze zich nu wel konden redden, werden ze geringd en losgelaten. 't Vliegen ging nog stumperig, maar na een paar uur waren ze al onvindbaar.

Het speet me zeer, dat er maar twee jongen overgebleven waren. De eerste twee waren vermoedelijk omgekomen door kouvatten, maar waardoor de drie anderen stierven, is me nog een raadsel. Misschien doordat de ouders voor die vijf jongen niet voldoende voedsel konden aanbrengen en de twee sterksten niet te verzadigen waren en het leeuwen-aandeel voor zich wisten te veroveren? Een troost is echter, dat indien we niet ingegrepen hadden, ze ongetwijfeld alle zeven door katten opgegeten zouden zijn.

Dat de draaihals een schuwe vogel zou zijn, wil er bij mij niet in. Ten eerste zouden ze dan nooit een nestkastje uitgezocht hebben, dat vlak boven een tuinzitje ca. 4 m hoog opgehangen was en dat regelmatig gebruikt werd. Zelfs als er mensen zaten gingen ze rustig hun gang. Later voerden ze de jongen in de kooi ook, als wij op circa vijf meter afstand stonden te kijken. Zodoende lukte het me te constataren, dat alleen mierenpoppen aangevoerd werden. Ander voedsel heb ik nooit zien brengen.

Aan de hand van mijn eerste foto's ontdekte ik, dat één der ouder-vogels geringd was, waarop we besloten hem te vangen om den ring te kunnen terugmelden. Natuurlijk werd eerst de niet-geringde gevangen. Nauwelijks was de vogel door de hand gegrepen, of hij gaf een halzendraaij-demonstratie. De hals werd dun en lang, de kuif opgericht (we hadden dus het mannetje te pakken), de oogen kregen een eigen-

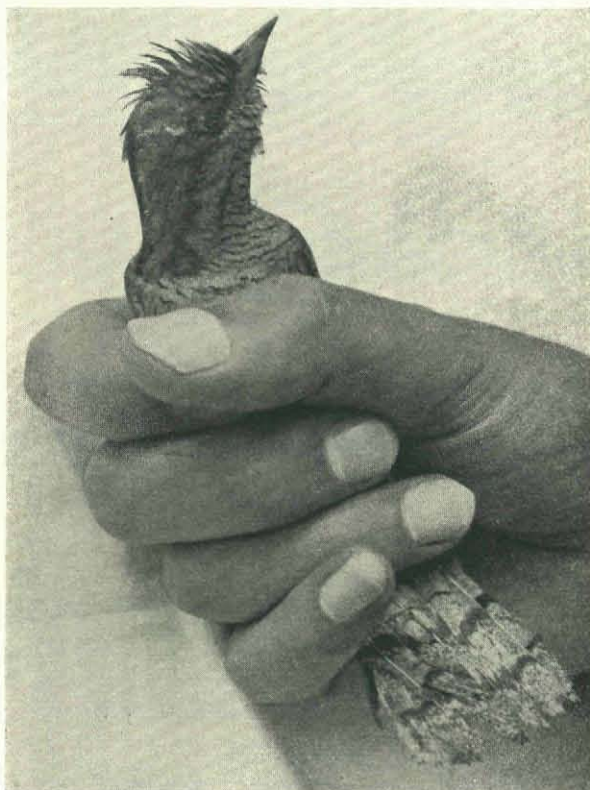

Fig. 5.

verschillende routes hadden. De vastheid van deze route was nogal betrekkelijk; er werd nog wel eens van afgeweken en deze routes werden geregeld door anderen vervangen. Toch kon aan de route vastgesteld worden welke vogel kwam voeren. Gebruik makende van deze eigenschap zou ik om foto's te maken kunnen instellen op een tak bij de kooi, waar ze regelmatig opwipten, wanneer ze kwamen voeren. Maar het statief haalde een streep door mijn berekening; ze vonden het veel prettiger op één van de statiefpooten te landen, als ze met een bek vol mierenpoppen aankwamen, en was de lading in de keelen der jongen gebunkerd, dan wipten ze het liefst

aardige starende uitdrukking en de kop werd (vervolgens) in een kringetje rondgedraaid. Hierbij werd géén sissen waargenomen! Nadat we het mannetje geringd hadden, werd het wijfje gevangen. Zij vertoonde geen draaihalskunsten en gaf ook geen kik. Uit het ringnummer bleek, dat dit wijfje één van de jongen was, die in Bilt-hoven in 1936 uitgebreed waren. Toen we haar in de hand hadden merkten we, dat ze op de borst een kaal plekje had. Dat plekje bleek in het vrije veld, zij het met eenige moeite, te zien te zijn, zoodat de geslachten nu op een afstand onderscheiden konden worden. Want verder was er geen onderscheid te zien; ze waren even groot, en de kuif van het mannetje was onzichtbaar doordat die altijd plat op den schedel lag. We kunnen nu de waarneming van Van Harencarspel bevestigen, dat ze vaste, onderling

Fig. 6.

boven op mijn toestel, voor ze weer verdwenen. Met geduld lukte het echter toch.

De vlucht van den draaihal is ook vrij typisch. Ze vliegen graag zoo laag mogelijk langs den grond, stijgen en dalen steil en scheren vlak over de toppen van boomen en struiken.

Wat het geluid betreft, ik heb drie verschillende signalen kunnen onderscheiden. Allereerst de gewone roep, waarmee mannetje en wijfje elkaar antwoorden, die sterk doet denken aan een spechtenlach, maar zeer weemoedig aandoet. Persoonlijk vond ik dit melancholieke geluid dikwijls erg irriterend. De twee andere geluiden hoorde ik alleen bij de jongen maken: het alarmsignaal, een geagiteerd en fel trik-trik-trik, en de voedselroep, waarmee de aandacht der jongen getrokken werd: tjak-tjak-tjak, dikwijls zeer zacht.

Naar aanleiding van een artikel in de Telegraaf van 25-7-37 kreeg ik van lezers verschillende aardige opmerkingen en aanvullingen. Daarvan is gebruik gemaakt om de broedplaatsenlijst bij te werken. Tevens werden verschillende van mijn waarnemingen bevestigd. Aangezien de draaihalzen er eigenaardige hebbelikheden op na houden lijkt het me wel de moeite waard ze hieronder te laten volgen.

Het schijnt zeer algemeen voor te komen, dat de draaihalzen door meezen bewoonde nestkastjes ontruimen en in beslag nemen, soms zelfs zonder dat ze er toe overgaan zelf erin te trekken. Bij ons in Zeist was oorspronkelijk het nestkastje ook bewoond door meezen. Die hadden reeds veel nestmateriaal verzameld, toen de draaihalzen hen er met hun hebben en houden uit gooiden; de plukken vlogen overal in het rond. Of er reeds eieren waren was niet bekend. De heer L. B. Gratama schreef, dat eenige jaren geleden de draaihal drie jaren achtereen in Blaricum broedde. Ze hadden daar ook een bewoond nestkastje geannexeerd, maar bovendien verjoegen ze ook de bewoners van de nestkasten in de naaste omgeving. Hij qualificeerde ze als zeer onverdraagzaam. Het derde jaar werd weer een aanval gedaan op een nestkastje bewoond door meezen, waarbij toen beide partijen sneuvelden.

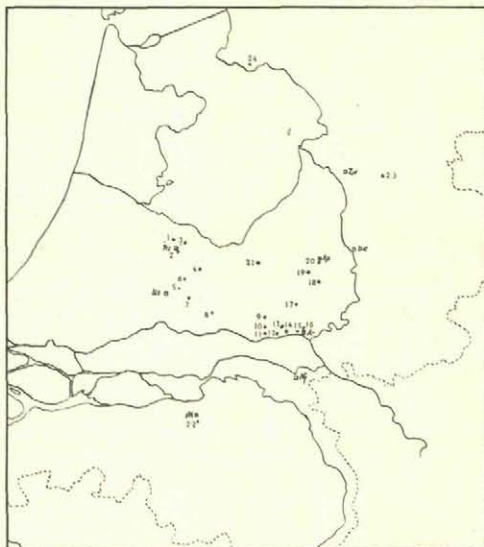
De heer B. Roelofsen schreef, dat in zijn tuin 3 km ten Oosten van Doorn op den weg naar Leersum, sinds 9 jaar geregeld twee nestkastjes door draaihalzen bewoond zijn. Het vlieggat is 4 cm groot, de kasten van 5 cm versmadden ze, en die van 3 cm, bewoond door meezen, trachtten ze uit te hakken. Als de wand niet te dik is lukt hen dat wel. Daarom heeft hij bij laatst genoemden ijzeren ringen om het vlieggat moeten aanbrengen. Verder vermeldde hij, dat ze het kastje voorzien van scherpe stukjes glas of porcelein, als de jongen een week of twee oud zijn (met welk doel?).

Voor zoover ik heb kunnen nagaan, worden de kasten niet schoongehouden. Bij het opnemen van een nestkastje komt ons een onbeschrijflijke stank tegemoet. M.i. hebben de uitwerpselen der jongen dien typischen geur, waardoor het zeer bezwaarlijk wordt de nesten nauwkeurig te inspecteren. De veronderstelling, dat die penetrante lucht van de veeren afkomstig is, kan ik niet deelen, ofschoon deze wel is waar ook een luchtje verspreiden. 't Is verwonderlijk zooveel vuil als het nest

bevat, wanneer de jongen uitgevlogen zijn. Dikwijls bevinden zich hierin ook half-vergane resten van één of meer jongen.

Zeër typisch is verder het alarm van de jongen, als ze verontrust worden. Iemand, die dat voor het eerst meemaakt, weet niet wat hij hoort; tien tegen één dat hij onbedaarlijk begint te lachen. Daarbij kronkelen de jongen ook weer prachtig met hun halzen.

De broedplaatsen van den draaihal in een kaartje geteekend, doen ook weer vragen oprijzen. Van Harencarspel gaf de lijst van Wolda met twee aanvullingen. In mijn vorig artikel had ik met behulp van die lijst een kaartje geteekend en hierbij de opmerking gemaakt, dat ze alle op de grens van het Diluvium lagen. Daarop kreeg ik enkele opmerkingen, o.a. van Dr. A. A. R. Polée uit Amsterdam, die drie broedplaatsen meldde: twee tusschen Voorthuizen en Putten, bij Huinen en bij Putterbroek, en verder één in het bosch van Rechteren, tusschen Dalfsen en Ommen. Nu was het misschien juister geweest, als ik gezegd had, dat alle broedplaatsen op de hoogere zandgronden lagen, en liefst op de grens van de hoogste gebieden. De hoogtekaart van Nederland (Schoolatlas van Bos) laat dat zeer duidelijk zien, bijv. de rug Ede-Wageningen-Arnhem-Apeldoorn, die bij Groesbeek en den Utrechtschen heuvelrug. Hoe het met het bosch van Rechteren staat weet ik niet. Er moet m.i. een verband bestaan tusschen de broedplaatsen en den grond (grondsoort, hoogte?). Aangezien het mij sterk gespecialiseerde miereneters lijken, is het misschien terug te voeren op het verband tusschen mieren en grond. Van de verspreiding der mieren weet ik echter niets af, en ben er ook niets van te weten kunnen komen.

Bekende broedplaatsen van den Draaihal.

1. Bussum	9. Ede
2. Hilversum	10. Bennekom
3. Blaricum (Gratama)	11. Wageningen
4. Soesterberg	12. Renkum
5. de Bilt	13. Wolfheze
6. Bilthoven (Van Harencarspel)	14. Heelsum
7. Zeist (Oppenoorth)	15. Oosterbeek
8. Doorn (Roelofsen)	16. Arnhem (Hendriks)

17. Zuid Hoge-Veluwe (J. Zwolle)	21. Huinen (tusschen Voorthuizen en Putten) (A. A. R. Polée)
18. Beekbergen	22. Vught
19. Uchelen	23. Rechteren (A. A. R. Polée)
20. Apeldoorn	24. Gaasterland (B. F. Olivier)

Bij de nieuwe broedplaatsen is vermeld van wie de opgave afkomstig is, de anderen zijn reeds door Wolda vermeld.

In ons land is de draaihals schaars vertegenwoordigd; in de zeeprovinciën wordt ze zeer zelden waargenomen. In Friesland bijv. heeft men haar (volgens Brehm) slechts éénmaal te Tietjerk broedend gevonden (Albarda). (Niet opgenomen in de hier vermelde lijst.) In de lage streken broedt ze niet; doch wel in zeer kleinen getale langs den duinkant. Volgens de lijst van Dr. G. J. van Oordt en Jan Verwey (1925) echter zijn géén broedgevallen uit de duinstreek bekend.

Naar de heer Olivier mij schreef, heeft in 1937 een draaihalzenpaar in Gaasterland gebroed (bij het hotel Rijsterbosch). Met deze mededeeling was ik zeer in mijn schik; voor verdere opgaven houd ik me aanbevolen.

Over de verspreiding is in Brehm het volgende te vinden: Hij bewoont de heele Oude Wereld benoorden den evenaar, zijn eigenlijk vaderland is echter in Midden-Europa en Midden-Azië gelegen.

Noordgrens: Midden Scandinavië tot in Finland.

Oostgrens : Amoerlanden (Oost Siberië).

Zuidgrens : ? Broedt niet meer in Spanje en Griekenland.

Westgrens : Engeland (niet meer in Ierland en Schotland, in Wales zeldzaam. (British Birds 1932.)

Trek : in geheel Egypte, Nubië en Oost-Soedan. Ook in Indië.

Komt in Duitschland overal voor, maar in klein aantal.

Ontbreekt in het hooggebergte of in dichte hooggelegen wouden.

In Midden- en Zuid-Rusland veelvuldig, ook in steppen (hoe staat het daar met hun broedwijze?).

De draaihals heeft dus een vrij groot verspreidingsgebied. Interessant is het dan te hooren, dat er geen geographische rassen van bestaan (Wolda). Zou dit een argument kunnen zijn om deze soort voor een zeer oude te houden? Daarvoor zou ook de primitieve spechtennatuur pleiten.

F. OPPENOORTH.